

ANNINA LATTU JA KATRI MÄKINEN-ROSTEDT

#SCIENCEFORUKRAINE, SUOMI, TIEDE JA SOTA - AIKA REFLEKTOIDA

Kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan tämän vuoden helmikuussa, kesti vain hetken, että tiedeyhteisön apua kokoava #ScienceForUkraine-aloite sai alkunsa. Kun sodan syttymisestä on kulunut enemmän aikaa, voidaan tarkastella, mitä kokemuksista on opittu. Onko aloitteelle vielä tarvetta?

Eurooppalainen akateeminen yhteisö on tarjonnut ennen näkemättömällä tavalla kriisiapua Ukrainan sotaa pakeneville tutkijoille ja opiskelijoille. Yksi näkyvimmistä ruohonjuuritason hankkeista avun koordinoimiseksi on ollut koko Euroopan kattava #ScienceForUkraine-aloite.

#ScienceForUkraine sai alkunsa Latviasa 26.2.2022 iltapäivällä, kun oli kulunut vain muutama päivä Venäjän hyökkäyksestä Ukrainaan. **Sanita Reinsone**, joka on digitaaliseen humanistiseen tutkimukseen erikoistunut tutkija Latvian yliopistosta, perusti aloitteelle Twitter-tilin ja otti käyttöön aihetunnisteen #ScienceForUkraine. Twitter-tilillä jaettiin akateemisen yhteisön avuntarjoajia ukrainalaisille kollegoille työpaikoista stipendeihin sekä opiskelu-

paikoista laboratoriotiloihin, ja se keräsi perustamispäivänään yli 7 000 seuraajaa. Reinsonen kollegat auttoivat luomaan myös verkkosivun ja kartan, jonne avuntarjoajia listattiin.

Viikon kuluttua Twitter-tilin perustamisesta vapaaehtoisia apukäsiä ja koordinaattoreita oli jo yli 60 henkeä ympäri maailmaa, allekirjoittaneet mukaan lukien. Kevään 2022 aikana aloite kasvoi 133 opiskelijan ja tutkijan aktiiviseksi ruohonjuuritason vapaaehtoisverkostoksi, joka kannusti maidensa organisaatioita tarjoamaan tukea ukrainalaisille tutkijoille ja opiskelijoille, keräsi verkkosivulle maidensa tukitoimenpiteet sekä jakoi tietoa opiskelu- ja työmahdollisuuksista esimerkiksi vastaanottokeskuksissa. Aloite keräsi verkkosivustolle toukokuuhun 2022 mennessä yli 2 600 tukitoimenpidettä.

RUOHONJUURITASOLTA KESKITETTYIHIN TUKITOIMIIN

Suomi oli #ScienceForUkraine-aloitteessa kaikkein aktiivisimpia Pohjoismaita. Yhteistyö yli sektori- ja organisaatorajojen oli helppoa, sillä auttamisen tarve oli suuri ja pienessä maassa apua kehitettiin ketterästi ja nopeasti.

Suomen #ScienceForUkraine-koordinaattoreina olimme yhteydessä muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriöön (OKM), Opetushallitukseen (OPH), Maahanmuuttovirastoon, Scholars at Risk Finland -verkoostoon (SAR Finland), Tieteellisten seurain valtuuskuntaan, Nuorten Tiedeakatemiaan sekä Ukrainalaiset Suomessa -yhdistykseen. Konkreettinen esimerkki yhteistyöstä oli vastaanottokeskuksiin jalkautettu juliste, jonka Suomen #ScienceForUkraine tuotti yhdessä OKM:n ja OPH:n kanssa. Juliste ohjasi verkkosivustolle, joka listasi suomalaisia tutkimus- ja opiskelumahdollisuuksia.

Alussa yksittäiset tutkijat ja tutkimusryhmät pystyivät auttamaan Ukrainan sotaa pakenevia kollegoita välittömästi #ScienceForUkraine-aloitteen kautta. Syyskuuhun 2022 mennessä suomalaiset korkeakoulut ja tutkimusorganisaatiot olivat listanneet #ScienceForUkraine-sivustolle yhteensä 60 tukitarjousta, joista 45 oli kohdistettu tutkijoille ja 15 opiskelijoille. Näistä monet sisälsivät useita tutkija- tai opiskelijapaikkoja.

Ruohonjuuritason hankkeena #ScienceforUkraine olikin omimmillaan juuri silloin,

kun Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan oli alkanut ja suomalaisen akateemisen yhteisön auttamishalu oli suuri mutta keskitetyt tukitoimet vasta valmistella. OKM:n yhdessä OPH:n, SAR Finlandin, Suomen yliopistojen rehtorineuvoston (UNIFI) sekä Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston (Arene) kanssa valmisteleva kanssakorkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden laaja toimenpideohjelma julkistettiin lopulta 28.4.2022 (OKM 2022).

Tulevaisuudessa jää nähtäväksi, mikä hätäavun löytämisen helpottamiseksi perustetun aloitteen rooli on, kun valtiolliset tahot ja yliopistot ovat ehtineet reagoida. Tarve avuntarpeiden ja avustustyöstä nousevien kysymysten ja kokemusten välittäjä- ja fasilitointitoiminnalle on kuitenkin yhä olemassa.

Yksi aloitteen tärkeä rooli on ollut viestiä ukrainalaisten tarpeista, joita ei ole aina pystytty erinäisistä, lähinnä hallinnollisista syistä täysin kohtaamaan Euroopassa ja Suomessa. #ScienceForUkraine on hiljattain pyrkinyt kääntämään auttamisen valta-asetelmaa ja julkaissut uuden tietokannan, mihin ukrainalaiset organisaatiot voivat itse listata toivomaansa avun muotoa, kuten yhteistyötä, materiaaleja tai tutkimusvarusteita. Aloitteella on ollut myös olennainen merkitys Euroopan alueen eri yliopistojen kokemusten ja parhaiden käytäntöjen jakajana (Rose ym. 2022).

Suomi ja muut Pohjoismaat eivät ole olleet Ukrainan sotaa pakenevien ensisijainen kohde.

OPPEJA JATKON KANNALTA

Auttamisen ehtoja ja menetelmiä on hyvä pysähtyä reflektoimaan aktiivisimman kriisivaiheen päätyttyä ja pohtia, mikä on paras tapa auttaa sotaa paenneita. Ukrainan sotaa pakenevien tutkijoiden ja opiskelijoiden valitessa turvapaikkoja, korostui ainakin kolme huomionarvoista asiaa: maantieteellinen sijainti, olemassa olevat verkostot ja kielitaidot.

#ScienceForUkraine-aloitteen kautta tiedämme, että Ukrainasta paenneet tutkijat ovat asettautuneet erityisesti Saksaan ja Puolaan, missä heillä on jo ollut ennen sotaa suhteita. Olemassa olevat verkostot korostuivat tutkijoiden valitessa turvapaikkoja: he, joilla on jo olemassa olevia siteitä Eurooppaan, tulevat todennäköisimmin valituiksi avun kohteiksi, ja he myös sopeutuvat uuteen maahan helpommin (Konuk 2020).

Suomalaisten korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden Ukrainan sotaa pakeneville tarjoaman avun määrä ei ole kohdannut avun hakijoiden määrää. Tiedossamme on jo

muutama täyttämättä jätetty tutkijanpaikka. Suomi ja muut Pohjoismaat eivät ole olleet Ukrainan sotaa pakenevien ensisijainen kohde (UNHCR 2022).

Ukrainan sota on poikennut viimeaikaisista kriisitilanteista, kuten Syyrian sodasta, siinä mielessä, että moni haluaa tai joutuu jäämään maahan tai haluaa lopulta palata sinne. Ukraina on joidenkin arvioiden mukaan jäänyt yhä 100 000 apua tarvitsevaa tutkijaa. Heistä suurin osa on asepalvelusikäisiä miehiä tai heidän perheenjäseniään (Polishchuk ym. 2022). #ScienceForUkraine-aloite onkin pyrkinyt lisäämään tietoisuutta ukrainalaisten itsensä hartaasti toivomista etätyömahdollisuuksista. Etätyömahdollisuus on kuitenkin osoittautunut hallinnollisesti vaikeaksi järjestää suomalaisissa ja eurooppalaisissa yliopistoissa (Rose ym. 2022).

Lisäksi kielitaidot vaikuttavat tutkimusturvapaikan määrittymiseen. Konfliktialueilta tuleva tutkija ei välttämättä puhu mitään muita Euroopan alueen kieliä, mikä vaikeuttaa tutkimusturvapaikalle valituksi tuleamista.

Edes kylmän sodan aikana tutkimusyhteistyötä ei jäädytetty kokonaan.

Turva- tai tutkimuspaikan saaneiden tutkijoiden elämää leimaa ensisijaisesti epävarmuus siitä, mitä tapahtuu väliaikaisen turvasataman jälkeen. Moni tutkija menettää paetessaan asemansa tai joutuu rakentamaan uudelleen työkalupakkinsa, ehkä koko uransa (Pherali 2020). Kieltenopetus onkin yksi konkreettinen tukitoimenpide, jota erityisesti ukrainalaiset opiskelijat ovat toivoneet auttavilta akateemisilta instituutioilta (Fedorchuk 2022).

POIKKEUKSELLINEN TILANNE

Ukrainan sota on poikkeuksellinen tiedediplomaattisesta näkökulmasta. Edes kylmän sodan aikana tutkimusyhteistyötä ei jäädytetty kokonaan. Silloin Yhdysvallat, Kiina ja Neuvostoliitto sekä myös esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO, kansainvälinen atomienergiajärjestö IAEA ja Pohjois-Atlantin puolustusliitto NATO käyttivät tutkimusyhteistyötä, teknologiavaihtoa tai tutkijavaihtoa keskeisinä kanssakäymisen (ja voimapolitiikan) toimintamalleinaan (Kunzel, 2021).

Nyt Venäjän aloittaman hyökkäyssodan seurauksena yksi Euroopan komission koordinoituista toimista oli katkaista organisatoriset suhteet venäläisiin yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin (European Commission 2022). Tämä tapahtui sen jälkeen, kun Venäjän yliopistojen rehtorien liitto oli ilmoittanut tukevansa Venäjän erityisoperaatiota Ukrainassa. EU-maat ja niiden akateemiset instituutiot tekivät selväksi, etteivät ne hyväksy Venäjän aggressiivista politiikkaa.

Yhteiseurooppalaista vapaan tutkimuksen arvoa pidetään yhtenä demokraattisen yhteiskunnan tärkeimmistä indikaattoreista (Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research 2022). Tiedettä pidetään maailmanlaajuisena instituutiona, eikä tiedeyhteisö ainakaan periaatteessa tunne valtioiden rajoja. Tiede ei kuitenkaan ole poliittisista konteksteista tai arvoista vapaa saareke (katso esimerkiksi Douglas 2009). Onkin tärkeää pohtia, miten voimme paitisi tukea Ukrainan sodan runtelemaa tiedeyhteisöä, myös tarjota Venäjän sotatoimet tuomitseville, toisin ajatteleville tutkijoille, kuten *Nuori Voima* -lehden haastattelemalta **Maria Rakhmaninovalle**, mahdollisuu-

den irtisanoutua autoritäärisestä Venäjästä (Gurbanov 15.8.2022).

KANSAINVÄLISTÄ TUTKIMUSYHTEISTYÖTÄ TARVITAAN YHÄ

Suomen tiedeakatemian ihmisoikeusjaoston puheenjohtaja **Liisa Laakso** nosti *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (3/2022) esille, miten suomalaiset yliopistot päätyivät erilaisiin linjauksiin vastatessaan OKM:n suositukseen pidättäytyä kaikesta korkeakoulu- ja tiedeyhteistyöstä venäläisten ja valkovenäläisten kumppaniorganisaatioiden kanssa (OKM 2022). Työssämme #ScienceForUkraine-aloitteen kansallisina koordinaattoreina tunnustimme linjausten eroavuuksia Suomen yliopistojen välillä.

Panimme merkille eroja myös siinä, millaisilla toimenpiteillä suomalaiset yliopistot tukivat Ukrainasta paenneita opiskelijoita ja tutkijoita. Eri yliopistoissa esimerkiksi ukrainalaisen rekrytoinnin ja etätyön mahdollisuuksiin suhtauduttiin hallinnollisesti hieman eri tavoin. Tämä osoittaa, että korkeakouluilla (ja tutkimuslaitoksilla) on tilaa toimia itsenäisesti. Toisaalta ne voivat olla suhteellisen yksin isojen teemojen äärellä.

Akateeminen maailma on tärkeä tiedediplomaattinen toimija – vaikkakin siksi harvoin tunnustettu. Akateemisen vapauden turvaamisen tärkein keino moninaisen kriisilavun sijaan on mielestämme edelleen pitkä-

jänteinen, kansainvälinen tutkimusyhteistyö. Tavoitteellista kansainvälistä tutkimusyhteistyötä tarvitaan epävakailakin alueilla ja myös autoritääristen maiden tutkijoiden kanssa, jotta voimme yrittää vastata aikamme suurimpiin haasteisiin eli globaaleihin ympäristökriiseihin (Witze 2022).

Tutkimusyhteistyötä on edistettävä niin yksilötasolla, organisaatiotasolla kuin kansallisellakin tasolla. Tämän vuoksi olisi tärkeää pohtia yhdessä omia arvojamme yhdistettynä käytännön toimijuuteen. Miten me – tutkijat ja hallintohenkilökunta, tutkimusryhmät, tiedekunnat, korkeakoulut, tutkimuslaitokset, tieteelliset seurat, tutkimusrahoittajat, tiedeakatemit – voimme tulevaisuudessa edistää yhdessä akateemista vapautta ja kansainvälistä tutkimusyhteistyötä sekä olla vahvistamatta sitä polkevia autoritäärisiä valtioita?

—
Annina Lattu ja Katri Mäkinen-Rostedt ovat #ScienceForUkraine-aloitteen Suomen koordinaattoreita ja väitöskirjatutkijoita Tampereen yliopistossa.

KIRJALLISUUS

Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research. 2020. Viitattu 31.10.2022. www.bmbf.de/bmbf/shareddocs/downloads/files/drpfefr-bonner_erklaerung_en_with_signatures_maerz_2021.pdf?blob=publicationFile&v=1
Douglas, Heather. 2009. Science, Policy, and the Value-Free Ideal. Pittsburg: University of Pittsburg Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt6wrc78>

- European Commission. 2022. Commission suspends cooperation with Russia on research and innovation. Viitattu 31.10.2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_1544
- Fedorchuk, Tetyana. 2022. What Ukrainian students abroad need now. European Association for International Education. Viitattu 31.10.2022. www.eaie.org/blog/ukrainian-students-abroad-need.html
- Gurbanov, Dmitry. 2022. Putinin tulkitseminen on puhdasta teologiaa. Nuori Voima 15.8.2022. Viitattu 31.10.2022. <https://nuorivoima.fi/lue/juttu/putinin-tulkitseminen-on-puhdasta-teologiaa>
- Konuk, Kader. Academy in Exile: Knowledge at Risk. Refugee Routes: Telling, Looking, Protesting, Redressing, Bielefeld: Verlag, 2020, 269–284. <https://doi.org/10.1515/9783839450130-017>
- Kunkel, Sönke. 2021. Science Diplomacy in the Twentieth Century: Introduction. Journal of Contemporary History 2021, Vol. 56(3) 473–484. <https://doi.org/10.1177/00220094211006762>
- Laakso, Liisa. 2022. Vaarantavatko ihmisoikeusloukkaukset ja pakotteet tutkimusyhteistyön – vai tekevätkö ne siitä entistä tärkeämpää? Tieteessä tapahtuu 3/2022. Viitattu 31.10.2022. www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/3-2022/vaarantavatko-ihmisoikeusloukkaukset-ja-pakotteet-tutkimusyhteistyon-vai-tekevatto
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. Suomelta toimenpideohjelma ukrainalaisten korkeakouluopiskelijoiden ja tutkijoiden tukemiseksi. Viitattu 31.10.2022. <https://okm.fi/en/-/finland-launches-action-plan-to-support-ukrainian-higher-education-students-and-researchers>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2022. Suomi jäädyttää korkeakoulu- ja tutkimusyhteistyön Venäjän kanssa – Suomessa olevia ukrainalaisopiskelijoita tuetaan. Viitattu 31.10.2022. <https://okm.fi/-/suomi-jaadyttaa-korkeakoulu-ja-tutkimusyhteistyon-venajan-kanssa-suomessa-olevia-ukrainalaisopiskelijoita-tuetaan>
- Pherali, Tejendra. 2022. My life as a second-class human being: Experiences of a refugee academic. Education and Conflict Review, 3, 87–96. Viitattu 31.10.2022. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10108656/1/Article11_Pherali.pdf
- Polishchuk, Yevheniia ym. 2022. Assessing the Needs of Ukrainian Scholars in Dangerous Circumstances. The Young Scientist Council at the Ministry of Education and Science in Ukraine. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6413145>
- Rose, Michael ym. 2022. #ScienceForUkraine: an Initiative to Support the Ukrainian Academic Community. "3 Months Since Russia's Invasion in Ukraine", February 26 – May 31, 2022. Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 22–13. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4139263>
- UNHCR. 2022. Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. Viitattu 31.10.2022. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
- Witze, Alexandra. 2022. Russia's war in Ukraine forces Arctic climate projects to pivot. Nature 11.7.2022. Viitattu 31.10.2022. www.nature.com/articles/d41586-022-01868-9